

Česká republika jako ráj pro Mongoly?

Marie Jelínková

Abstrakt:

Počet migrantů z Mongolska se za poslední dva roky v České republice zdvojnásobil. Bez znalosti jazyka a institucionálního prostředí patří tato skupina migrantů mezi snáze zneužitelné. Na příkladu konkrétních problémů dvou skupin migrantů, kteří přijeli do Česka za prací, popisuje článek charakter problémů, se kterými se (nejen) mongolští migranti musí v současnosti v Česku vyrovnávat.

***

Během posledního roku vystupuje několikrát týdně v pět hodin ráno na Hlavním nádraží z vlaku Moskva – Praha skupinka Mongolů. Někdy se jedná jen o několik lidí, jindy zase o desítky osob, všechny spojuje stejný cíl: vydělat si peníze, poznat jiný svět a najít nový domov. Naprostá většina z nich prodala kvůli cestě za lepším životem svůj dům nebo se v Mongolsku zadlužila a cestu zpátky mají nadlouho uzavřenou. Přestože většina z Mongolů nachází v Česku uplatnění jako šičky a šiči, jejich osudy se dramaticky liší. Menší část z nich má to štěstí, že narazí na spolehlivého zaměstnavatele a může si svůj sen o lepším životě začít plnit. Větší část z nich ale čeká vydírání zprostředkovateli práce, pracovní vykořisťování a často i ocitnutí se v ilegalitě¹.

Vedle Jižní Koreje, Číny a Francie je také Česká republika jednou ze zemí, která se v uplynulých dvou letech stala pro emigraci Mongolů zajímavá. Důvodů je pro to několik. „V Mongolsku máme málo informací o rozdílech mezi jednotlivými zeměmi Evropské unie. Evropa je vnímána jako ráj, jedno zda se jedná o Belgie nebo Slovensko. A do České republiky se dá dostat trochu levněji, mám tu několik známých a prý se tu dá i zadarmo studovat,“ shrnuje Mongolka Idra, která pracuje v Čechách v kožedělném průmyslu, hlavní důvody, proč její volba padla právě na Česko. Stejně jako většina ostatních Mongolů znala

---

¹ Poznámka k metodologii: Pro účely tohoto článku byly vedeny rozhovory s deseti Mongoly, třemi zaměstnavateli cizinců, dvěma představiteli úřadu práce a dvěma pracovníci cizinecké policie. Článek však vychází i z dalších zjištění získaných v rámci několika projektů (viz poznámka na konci článku).

několik českých filmů, ale jinak nevěděla o České republice před odjezdem nic než to, že hlavním městem je Praha. Idra nejprve uvažovala, že pojedje do Jižní Koreje, kde pracuje i její sestra. Nakonec se rozhodla pro Evropu, kterou z vyprávění jiných emigrantů považovala za bezpečnější co se týče dodržování pracovní doby a jistoty výdělku za odvedenou práci. Podle statistik je dnes Mongolů na území České republiky přes pět tisíc², přitom k velkému nárůstu došlo zejména během posledních dvou let, na začátku roku 2005 jich bylo v ČR pouze dva tisíce.

O inzeráty, které nabízejí zprostředkování legální práce v Česku, není v mongolském tisku nouze. Z dob pracovní pomoci a studentských výměn za socialistického Československa navíc existuje v Mongolsku povědomí o „přátelské“ zemi, která je dnes součástí Evropské unie. Pro získání víza a pracovního povolení do Česka se proto Mongolové obracejí na zprostředkovatelské agentury nebo jim je pomáhají zařídit příbuzní a známí, kteří již v Česku pracují. Při použití agentury zaplatí Mongolové za zprostředkování práce, pracovního povolení a za cestu vlakem do Čech zhruba čtyřicet tisíc korun. Většinou se na jejich cestu skládá široká rodina nebo odjíždějící prodají dům. V horších případech si pak půjčují od lichvářů (banky na účely cesty za prací většinou půjčovat nechtějí) na desetiprocentní úrok v naději, že se jim při pracovním nasazení a skromném životu podaří půjčku rychle splatit.

O tom, že někteří z nich nejen nikdy nesplatí půjčku, ale ani nezačnou lepší život, je ale někdy rozhodnuto ještě dříve, než se vůbec na území České republiky dostanou. Při vyřizování víza podepisuje většina Mongolů zprostředkovatelským agenturám množství formulářů a dokumentů v českém jazyce, o jejichž účelu nemají nejmenší tušení. Snadno se tak stane, že nevědomky podepíší zprostředkovatelům práce plnou moc na libovolný účel a plně se jim tak vydají do rukou. Jinou rozšířenou praktikou ze strany zprostředkovatelů je, že cizincům sice zařídí pracovní povolení a pracovní místo, ale do Česka je „dovezou“ o několik dní později, než měli na pracovní místo nastoupit. Na úřadu práce nahlásí, že se do práce nedostavili. Migranti tak přijíždí přesvědčení o tom, že mají platné pracovní vízum i pracovní povolení, ale ve skutečnosti již bylo zahájeno řízení o zrušení jejich pracovního víza. Stává se pak, že pracují několik měsíců bez zdravotního a sociálního pojištění v podstatě na černo bez toho, že by o této skutečnosti věděli. Legalizace jejich pobytu na území ČR je pak už nemožná.

Ke komplikovaným situacím ale často dochází, i když cizinci libovolnou plnou moc nepodepíší a ani nejsou podvedeni zprostředkovateli práce. Současný systém totiž dává migrantům minimální prostředky k obraně před nepoctivými zaměstnavateli.

Česko jako ráj? Možná, ale pro nepoctivé zaměstnavatele

S nadějí na začátek nového života přijelo před třemi lety i dvacet mladých mongolských vysokoškoláků. Většina z nich patřila v Mongolsku ke střední třídě, studovala v hlavním

---

² Podle dat Českého statistického úřadu se k 30. 9. 2007 na území České republiky nacházelo 5176 Mongolů, na konci roku 2004 byl jejich počet 2053 osob. Mongolská migrace je přitom poměrně feminizovaná, k 30. 9. 2007 tvořil podíl žen 59 %.

měště Ulánbátaru a domnívala se, že po skončení studia nenajde v Mongolsku pracovní místo odpovídající své kvalifikaci. Představy o tom, že několik let budou v Česku manuálně pracovat a pak si třeba doplní další vzdělání, vzaly rychle za své. Na Hlavním nádraží je čekal jejich zaměstnavatel, který je odvezl do malé vesničky v Praze-západ. Místo naslibované solidní ubytovny je čekaly krabicové kontejnery bez tepelné izolace, vytápění a elektřiny, které nenabízely sebemenší soukromí. Jediným zdrojem světla na ubytovně byla lampa pouličního osvětlení. Náročnou prací, obšíváním volantů, trávili až čtrnáct hodin denně šest dní v týdnu bez toho, že by měli jakékoli ponětí o osmihodinové pracovní době a placení přesčasů. Představa Česka jako součásti evropského ráje se rychle rozplynula.

Z vydělaných peněz ušetřili sice víc, než by vydělali v Mongolsku, ale jen poslat je domů do Mongolska byl problém. Zaměstnavatel jim všem sebral pasy a s barevnými fotokopiemi, se kterými přišli do banky poslat peníze, je přirozeně museli odmítnout. První rok, který v Čechách trávili, byl podle jejich slov naprosto nejhorší. Zamčený objekt, ve kterém bydleli a kde pracovali, mohli opustit pouze jednou do měsíce a to poté, co dostali výplatu, aby si nakoupili jídlo na měsíc dopředu. Na dotaz, proč se co nejdříve neobrátili na policii, odpovídají váhavě s tím, že dnes, kdy už se v Čechách trochu orientují a jsou schopni se lámaně česky domluvit, by to udělali. Tehdy se nacházeli v situaci, kdy pro ně byl jediným zdrojem informací jejich zaměstnavatel a jeho překladatel. Ti tvrdili, že policie by je zavřela do vězení a jakýkoli spor by vyhrál Čech-zaměstnavatel.

Teprve po delší době sehnali telefonní čísla na jiné Mongoly žijící v Česku a postupně se dozvěděli kusé informace o svých právech. V době, kdy se jim podařilo opustit objekt, zkoušeli hledat informace i na internetu, ale marně. V mongolštině téměř žádné pro ně relevantní informace neexistují. Jediným zdrojem informací tak byli oni Mongolové žijící v České republice, na které měli telefonní čísla. Od nich se postupem času dozvídali o tom, co je v Česku běžné jak v oblasti pracovních práv a povinností, tak i v oblasti svobody pohybu a úrovně bydlení. Samotná lepší znalost práv ale jejich situaci nezlepšila. Celá skupina vykořisťovaných Mongolů dlouho hledala způsob, jak zaměstnavatele přinutit k lidštějšímu chování. Když například přišli s požadavkem osmihodinové pracovní doby, zaměstnavatel se jim vysmál. Jejich požadavek začal brát vážně až tehdy, když s vědomím rizika ztráty práce a pobytového oprávnění odmítli pracovat. Teprve poté byl ochotný se domluvit a pracovní doba se snížila na osm a půl hodiny denně. Aby to však nebylo pro Mongoly tak lehké, vypínal jim po pracovní době na ubytovně nově zavedenou elektřinu a vodu. Pokud tedy chtěli být jeho zaměstnanci v teple, nezbývalo jim, než se vrátit opět do práce.

Podobnou peripetii zažili, když žádali zaměstnavatele o vrácení pasů, k jejichž zadržování pochopitelně neměl žádné právo a které musí mít cizinci na území České republiky podle zákona stále při sobě. Přestože celou skupinu Mongolů v době, kdy jim zaměstnavatel „dovolil vycházku“, kontrolovala v sousedním městě městská policie, nepozastavili se nad tím, že zaměstnavatel zadržováním pasů hrubě porušuje zákon a jen celou skupinu odmítl propustit do doby, než zaměstnavatel přivezl jejich pasy k nahlédnutí. K získání pasů

Mongolům pomohl až hromadný výhružný odchod od zaměstnavatele a fax z mongolského velvyslanectví, kam si byli stěžovat.

Soukromý život? Neexistuje!

Stejně tak jako na mnohých jiných místech, kde jsou cizinci ubytováni, platilo i na zmiňované ubytovně ústně nařízené pravidlo: zákaz intimního života. Kontejnerová ubytovna i tak neposkytovala příliš soukromí ani manželským párům. Společné soužití tak stresovala navíc jasně vyřčená výhružka, co by se stalo, pokud by některá z žen otěhotněla. Vyjádření zaměstnavatele v takovém případě bylo zcela jednoznačné: pojedíš zpátky domů do Mongolska nebo podstoupíš interrupci! O zdravotním stavu svých zaměstnanců přitom zaměstnavatel věděl vše; zdravotní pojištění jim sice platil, ale kartičku zdravotní pojišťovny jim nevydával. Každý zdravotní problém museli řešit zaměstnanci nejprve s ním. Pouze v případech, kdy zaměstnavatel rozhodl, že jejich zdravotní stav je dostatečně vážný, jim kartičku zdravotního pojištění půjčoval a dovolil jim jít k lékaři.

Nejhorší je stres a nejistota

Žádný ze výše zmíněných problémů ale nepokládal nikdo ze skupiny šesti Mongolů, kteří se nakonec rozhodli od zaměstnavatele po třech letech utéct, za naprosto nejhorší. Víc než na zoufalé životní podmínky a těžkou práci si ještě dnes stěžují na psychický stres. „Nejhorší bylo to, že jsme nikdy nevěděli, co můžeme čekat. Ten zaměstnavatel byl zcela nevyzpytatelný. Někdy měl dobrou náladu a dal nám třeba klíče od vstupní brány objektu. Pak měl náladu špatnou a zámek vyměnil. Neustále nás sledoval, chtěl o nás vědět úplně všechno, třeba i s kým jsem telefonovala a vyhrožoval nám i zabitím. Ten tlak a strach nešel vydržet a tak si šest z nás našlo novou práci a odešlo,“ popsala Idra důvody, které je nakonec vedly k tomu, že od zaměstnavatele po třech letech odešli. Bylo to v době, kdy už se pracovní i ubytovací podmínky postupně zlepšovaly.

Druhá šance?

Ani po změně práce však tuto šestičlennou skupinu migrantů nečekala lepší budoucnost a naplnění jejich vyhlídek a to i přesto, že si našli nového slušného zaměstnavatele v jižních Čechách. Využili služeb zprostředkovatele práce, který jim za šest tisíc korun na osobu našel práci a zařídil potřebné dokumenty. Vzhledem k tomu, že současná právní úprava nedává cizincům s dlouhodobým pobytem žádnou možnost dát výpověď a pak mít alespoň několik týdnů na to, aby si našli práci novou, bylo využití služeb zprostředkovatele téměř nezbytným krokem.

První překážkou k odchodu byl postoj prvního zaměstnavatele. Když se dozvěděl o jejich rozhodnutí, odmítl jim vyplatit část mzdy a ve chvíli, kdy na svém odchodu trvali, jim vyhrožoval zabitím. Všech šest jich proto ve strachu uteklo a na ubytovně museli nechat i velkou část svých věcí. Po přestěhování do jižních Čech uvěřili, že mají nejtěžší část pobytu

v Česku za sebou. Čekalo je ale další zklamání. Zprostředkovatel, kterého si najali k zajištění práce a zařízení všech potřebných formalit, jim nezařídil včas potřebné pracovní povolení na příslušném úřadu práce, které cizinci potřebují k platnosti pracovního víza. Mezi jednotlivými pracovními povoleními jim vznikla třítydenní mezera. Současný výklad cizinecké policie zákona o pobytu cizinců 326/1999 Sb. (jedná se především o ustanovení v § 37 odstavec 1b) přitom nedává možnost prodlení více než jednoho dne mezi pracovními povoleními z úřadu práce. Paradoxem přitom je, že podle informací z rozhovorů vedených s představiteli Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, který je spoluodpovědný za přípravu cizineckého zákona, se ukázalo, že by zákon takto striktně vykládán být nemusel a možná ani neměl. V praxi ale cizinecká policie, ani po bližším popsání okolností a s přihlédnutím ke skutečnosti, že všech šest Mongolů nastoupilo na místo neobsaditelné českými občany, prodlevu nepromíjí. Celou skupinu tak čekal místo pracovního místa a začátku normálního života výjezdní příkaz. Všech šest jich tak ztratilo šanci dál legálně pracovat a pobývat na území České republiky.

Drobné vykořisťování jako každodenní chleba

Ne všichni Mongolové pracující v Česku mají takto tragické zkušenosti se svým zaměstnavatelem. Přestože je takovýchto příběhů nemálo, mnohem běžnější jsou různé formy drobnějšího pracovního vykořisťování. Baydo ze skupinky Mongolů, která šije ve středních Čechách kožené potahy do aut, mi během našeho rozhovoru přiblížil, jaké pracovní a životní podmínky zažívá při svém pobytu v Česku. „Zaměstnavatel nám hned na začátku řekl, že pokud nebudeme bydlet na ubytovně, která patří jemu, můžeme počítat s tím, že nás vyhodí a my budeme muset odjet zpět do Mongolska. Protože na ubytovně nedovoluje mít děti, nemůže za námi přijet naše dcera, která by tu bez problémů mohla chodit do školky,“ popisuje jednu z nejčastějších forem vydírání.

„Zaměstnavatel nám také ukázal ubytovací řád s ceníkem, kde je vyjmenováno jak všechno zařízení na ubytovně, tak i pokuty za nedovolené chování - například odmítání nebo nesouhlas. Za jakékoli odmítání nám strhává tisíc korun z výplaty, a pokud se třeba na ubytovně rozbije žárovka, platíme kolem pěti set korun. Běžně tak přicházím o tisícovku až dvě ze svého platu,“ přibližuje Baydo neslavnou realitu. Na rozdíl od jiných případů, kdy se migranti obávají o své pracovní místo natolik, že se proti takovému zacházení neozvou, kontaktoval Baydo Oblastní inspektorát práce. Kontrola na zaměstnavatele ale nikdy nepřišla. Navíc se ukázalo, že řady ubytovny existují dva – jeden oficiální a jeden pro cizince. Brzy po zmiňovaném incidentu byl v Čechách státní svátek – i tehdy zaměstnavatel jasně stanovil „paralelní“ pravidla pro své mongolské zaměstnance: pokud nepůjdete pracovat, strhnu každému z vás jeden tisíc korun z platu. Když zaměstnanci v den pracovního klidu do práce nepřišli, zaměstnavatel bez váhání naplnil svoji hrozbu. Ví totiž, že šance dovolat se svých práv, je pro migranty mizivá.

Strategie zaměstnavatelů a jejich limity

Praktiky zaměstnavatelů, jak donutit migranty odvádět maximum práce za co nejméně peněz, jsou dnes v Česku až neuvěřitelně důmyslné. V jádru ale spoléhají na jedno: cizinec je na zaměstnavateli minimálně prvních pět let práce a pobytu v Česku (tedy do doby, než může požádat o trvalý pobyt) zcela závislý a má minimální šance dovolat se spravedlnosti. Většina cizinců z východu přijíždí do Česka bez znalosti jazyka a institucionálního prostředí a s nedůvěrou k policii i státním institucím. I v situacích, kdy se obrátí na příslušný úřad (nejčastěji policii, úřad práce nebo inspektorát práce) bývají jejich zkušenosti většinou rozpačité, velmi různé a diametrálně se liší podle kvality práce jednotlivých úřadů. Většina zmíněných úřadů v rozhovorech uvedla, že má navíc natolik přeplněnou kapacitu tím, co podle zákona dělat musí, že na jednotlivé aktivity nebo kontroly „navíc“ jim nezbyvá čas ani kapacity. Dalším obrovským problémem je také specifická cizinecká problematika a absence zkušených kvalifikovaných úředníků a policistů, kteří vědí, jak v této problematice správně postupovat.

Přestože jsou cizinci ve výrazně zranitelnější pozici, čeká mnohdy těžké rozhodování i zaměstnavatele. Cizinci je totiž někdy postaví před situaci: pokud za mne budete dále odvádět zdravotní a sociální pojištění a nebudu tyto peníze dostávat na ruku, najdu si jinou práci. Zaměstnavatelé tak buď riskují ztrátu pracovní síly, na které jsou závislí, nebo hrubé porušení zákona. Tento přístup má často příčinu v tom, že migranti odvádí sociální pojištění (popřípadě zdravotní pojištění), které nikdy nevyužijí, a pokud se v Čechách natrvalo neusadí, nikdy na tyto peníze nedosáhnou. Například s Mongolskem (stejně tak jako s mnoha dalšími zeměmi) nemá Česká republika uzavřené potřebné smlouvy a občan Mongolska, který v ČR pracuje, nemá možnost převodu svých sociálních odvodů do země původu. Ačkoli prvních pět let platí ze svého platu pojištění pro případ nezaměstnanosti, v případě, že se stane nezaměstnaným, musí z Česka odjet a podpora v nezaměstnanosti se na něj nevztahuje.

Špatný systém nebo jen nezájem?

Při pohledu na to, s jak podobnými problémy se v Česku potýkali Ukrajinci v průběhu posledních více jak deseti let (především problematika zprostředkovatelských agentur, pracovního vykořisťování, tzv. klientský systém atp.) a jak pomalá a opožděná byla reakce českých úřadů, se nezdá, že by bylo zlepšení situace na dohled. Na rozdíl od Ukrajinců nebo občanů jiných postsovětských zemí se Mongolové navíc ještě výrazněji potýkají s problémem jazyka a nízkou informovaností. Způsobů, jak Mongolům zprostředkovat informace o jejich právech, povinnostech a o tom, kam se obrátit s žádostí o pomoc, je přitom poměrně dost. Z dosavadních výsledků výzkumu se zdá, že pro Mongoly je charakteristická velká obliba elektrotechniky a časté používání internetu. Ani tam však v současné době žádné informace nenajdou. Neexistuje webová stránka, na které by si mohli Mongolové chystající se do České republiky přečíst, na co si dát před odjezdem do Česka pozor, a informace v mongolštině o tom, že Česká republika nemusí být takovým rájem, za jaký je mnohými v Mongolsku pokládána. Stejně tak neexistuje ani webová stránka, na které by mohli Mongolové najít

v mongolštině potřebné informace o životě v České republice. Zůstávají tak odkázáni na často mylné informace kolující v mongolské komunitě nebo informace od zaměstnavatelů. Jen několik málo z nich získává informace od neziskových organizací.

Situace Mongolců, stejně tak jako mnohých jiných skupin migrantů v České republice, se nezlepší, pokud jim nebude podána pomocná ruka. Jejich hlas totiž slyšet není. Ke škodě všech jsou dnes v rozhodování i rétorice politiků migranti vnímáni zejména jako výkonná pracovní síla, která má zvyšovat HDP České republiky, ale jinak má být co nejméně viděna a slyšena. Přestože počet migrantů v Česku významně stoupá, opatření reflektující neuspokojující stav stále chybí.

Americký sen pro Česko neplatí

Příklad migrantů z Mongolska ukazuje, že v praxi neplatí, že cizinec, který chce v Česku poctivě a legálně pracovat, tuto možnost vždy doopravdy má a že se může dovolat svých práv. Sen migrantů o novém lepším životě se mnohdy bez jejich vlastního zavinění stává kvůli nepoctivým zprostředkovatelským agenturám, zaměstnavatelům, nastavení systému pracovní migrace a nedostatku kapacit nebo zájmu ze strany úřadů spíš noční můrou. Vysoký a těžko odhadnutelný počet migrantů, kteří přijeli do Česka legálně pracovat, se ocitá v ilegalitě, ze které pro ně není východisko. Na celé situaci je ale nejvíce zarážející, že problémy, se kterými se dnes Mongolové potýkají, zdaleka nejsou v českém kontextu nové. Naopak, mnohé z nich jsou pro posledních patnáct let dokonce příznačné, snaha a vůle je změnit, ale stále chybí.

Pozn.: Všechna jména osob i firem figurujících v tomto příběhu jsou autorce známá, z důvodu ochrany migrantů je neuvádíme.

Článek vznikl v rámci projektu Kampaň na podporu rovných příležitostí pro všechny v České republice.

Výzkum o Mongolech byl podpořen z prostředků specifického výzkumu ISS FSV UK.

Autorka v současnosti spolupracuje na projektu o mongolské migraci s Mezinárodní organizací pro migraci.